

О. К. Чернецький

*асистент кафедри адміністративно-правових та кримінально-правових дисциплін
Кримського юридичного інституту Національного університету
“Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого”
(м. Сімферополь)*

А. В. Реуцький

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових та кримінально-правових дисциплін
Кримського юридичного інституту Національного університету
“Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого”
(м. Сімферополь)*

УДК 343.132.1

ОСОБЛИВОСТІ РОЗМЕЖУВАННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ТА ПЕРЕВІРКИ ПОКАЗАНЬ НА МІСЦІ

Присвячена найбільш важливим питанням слідчого експерименту в кримінальному судочинстві. Кримінально-процесуальний кодекс України не регламентує проведення слідчого експерименту та перевірки показань на місці як окремі слідчі дії. Розглянуто самостійності слідчого експерименту в системі слідчих дій та його відмінність від перевірки показань на місці.

Ключові слова: слідчий експеримент, слідча дія, перевірка показань на місці.

Процес розслідування злочинів прийнято інтерпретувати як специфічну пізнавальну діяльність — процес пізнання взагалі, направлений на встановлення істинності існування фактів і обставин подій, що сталися. Процес встановлення істинності події, що сталася, і її обставин у кримінальному судочинстві протікає у формі процесуального доказування, основу якого складають матеріалістична діалектика, принципи кримінального процесу, логіка пізнання, та методи і прийоми криміналістики.

Розкриття злочинів, тобто встановлення істинності події, що сталося, здійснюється шляхом проведення у встановленому законом порядку і доцільній послідовності слідчих і оперативно-розшукових заходів, здійснюваних із застосуванням науково-технічних і тактичних прийомів та методів криміналістики.

До ефективних засобів отримання нових, а також перевірки й уточнення вже отриманих доказів шляхом проведення дослідів у штучно створеній обстановці належить така процесуальна дія, як слідчий експеримент.

Розглядаючи питання процесуальної природи слідчого експерименту, ми неодмінно зустрічаємось з проблемою його законодавчої регламентації. Слідчий експеримент ми визначаємо як самостійну процесуальну дію, а не допоміжний тактичний прийом, а отже, він повинен мати певний правовий характер і повинен знаходити своє відображення у кримінально процесуальному законодавстві.

У діючому кримінально-процесуальному кодексі України відсутня навіть згадка про слідчий експеримент, що ускладнює правильне визначення його процесуальної природи, а це є серйозною прогалиною в законодавстві.

Відсутність законодавчого закріплення слідчого експерименту спричиняє проблему щодо правильного розуміння його суті законного застосування. Якщо

слідчий експеримент широко застосовується на практиці, то його закріплення у кримінально-процесуальному кодексі просто необхідне.

Слідчий експеримент за своїми окремими ознаками нагадує перевірку показань на місці. У літературних джерелах зустрічаються спроби проведення співвідношення слідчого експерименту та перевірки показань на місці [1, с. 160; 2, с. 56; 3, с. 28–35]. Зокрема, загальним є те, що слідчий експеримент та перевірка показань на місці можуть бути проведені лише після порушення кримінальної справи, і як правило на стадії досудового слідства. Також слідчий експеримент та перевірка показань на місці є сильними засобами психологічного впливу на його учасників, оскільки результати слідчих дій наочно наглядно свідчать про можливість чи неможливість певного явища, події, а заперечити їх підозрюваному, обвинуваченому достатньо складно [4, с. 404]. Окрім цього, перевірка показань на місці та слідчий експеримент належать до групи перевірочних слідчих дій, призначених для перевірки фактичних даних, установлених у процесі розслідування [5, с. 68–69]. Загальним також є те, що особи, які беруть участь у проведенні цих слідчих дій, демонструють певні дії, але, на відміну від слідчого експерименту, вони мають не експериментальний, а демонстраційний [6, с. 9–10], контрольний або інший характер.

Однак між цими слідчими діями є істотні відмінності, що дозволяють стверджувати про їх різну сутність та юридичну природу. Мова йде про різні підстави для їх проведення. Так, слідчий експеримент проводиться тоді, коли наявні фактичні дані необхідно перевірити дослідним шляхом. Завдяки цьому способу можуть перевірятися не тільки показання допитаної особи, а й інші фактичні дані, встановлені в процесі розслідування, а також слідчі версії [7, с. 12]. Перевірка показань на місці проводиться тоді, якщо в показаннях допитаної особи містяться фактичні дані, пов'язані з обстановкою конкретного місця, але вони неповні або містять суперечності, які можна перевірити тільки зіставленням з обстановкою на місці події [8, с. 37].

Відмінність між слідчим експериментом і перевіркою показань на місці полягає також і в методах перевірки фактичних даних. При слідчому експерименті відбувається дослідне встановлення можливості (або неможливості) існування того чи іншого факту або явища в конкретній обстановці і в цих умовах [9, с. 24; 10, с. 438–439]. Перевірка показань на місці позбавлена дослідного характеру [1, с. 22], який притаманний слідчому експерименту. Окрім цього, перевірка показань на місці, на відміну від слідчого експерименту, проводиться не в реконструйованій, а в існуючій на момент його проведення обстановці [12, с. 40]. Така перевірка здійснюється зіставленням показань із фактичною обстановкою. Слідчий переконується фактично у знанні особою обставин справи, тобто в існуванні зазначеного місця, демонстрації певних дій на місці, в наявності або відсутності протиріч осіб, уточнює, де і як зі слів допитуваного відбувалися певні події [8, с. 37].

Таким чином, на нашу думку, експеримент більш ефективний метод пізнання ніж спостереження, співставлення. У зв'язку з цим експеримент, на відміну від спостереження, як зазначає Р. С. Белкін, дає можливість:

- а) неодноразового повторення явища, що спостерігається в різних умовах;
- б) дослідження явищ, що протікають у звичайних умовах повільно чи швидко;
- в) дослідження явищ, процесів, що в ізолюваному вигляді не можуть вивчатись у природі;
- г) виокремлення у процесі дослідження окремих ознак явищ та об'єктів [14, с. 4].

Узагальнення слідчої практики, спеціальних літературних джерел свідчить, що умови та правила проведення слідчого експерименту інколи вимагають спеціального вибору місця, часу або створення умов, які схожі з тими, що мали місце раніше. Це досягається, на думку І. М. Лузгіна, при використанні методу

моделювання [15, с. 159]. На відміну від перевірки показань на місці, слідчий експеримент може бути проведений як безпосередньо на тому ж самому місці, де відбулася досліджувана подія, так і в іншому, якщо фактична обстановка не має суттєвого значення для з'ясування характеру й особливостей досліджуваного явища [9, с. 23–24]. У зміст слідчого експерименту, як обов'язковий елемент, не входить сам акт показу (демонстрації) місця чи предметів, що, у свою чергу, є необхідним елементом перевірки показань на місці. При цьому в порядку підготовки до слідчого експерименту може провадитися реконструкція обстановки й умов лише тоді коли вони впливають на його результати. Перевірка показань на місці завжди передбачає прибуття слідчого з допитаною особою на місце, про яке вона повідомила у своїх показаннях [16, с. 18]. Вона здійснюється в тій обстановці й у тих умовах, що існують на момент проведення слідчої дії. Для забезпечення об'єктивності результатів не потрібно спеціально їх відтворювати, у зв'язку з чим немає необхідності у фіксації у протоколі стану погоди, температури повітря, тобто на цей момент того, що мало б значення при слідчому експерименті [6, с. 15].

Особливістю слідчого експерименту є те, що слідчий до початку проведення слідчої дії відтворює умови та обстановку місця події, визначає характер і послідовність здійснення експериментальних дій, а в ході слідчого експерименту вказує особі, що робити, яким чином, куди і навіщо рухатись. При цьому, слідчий може запропонувати особі повторити експериментальні дії, поділити їх на декілька етапів тощо. Більш того, особа може брати участь, надаючи допомогу слідчому у відтворенні обстановки й умов, що мають значення для його проведення, а також демонструючи окремі дії [3, с. 28–35; 9, с. 84; 1, с. 20]. Отже, на підставі викладеного, необхідно відмітити активний (високий) характер слідчого при проведенні слідчого експерименту. На відміну від слідчого експерименту, при проведенні перевірки показань на місці активний характер має раніше допитана особа, тому що вона самостійно показує місця й об'єкти, пов'язані з досліджуваними обставинами події. Слідчий у цій ситуації лише спостерігає та уточнює певні питання. Допомога слідчого у вигляді підказок, міміки, жестів щодо розташування окремих об'єктів, певних рухів, маршруту пересування розглядаються як недопустимі, а отримані результати вважаються тими, що не мають доказового значення.

Слідчий експеримент може бути проведений без участі у ньому допитуваної особи, тоді як перевірка показань на місці можлива лише за участю зазначеної особи [8, с. 37]. Більш того, від слідчого не вимагається, щоб дослідні дії провадилися саме цією особою, тобто її участь у слідчому експерименті не є обов'язковою [6, с. 10]. При проведенні перевірки показань на місці участь особи обов'язкова та є необхідною умовою проведення цієї слідчої дії і заміна іншою особою неможлива, оскільки втрачається сутність слідчої дії, яка полягає саме в перевірці показань обвинуваченого, підозрюваного, свідка, потерпілого. Це, в першу чергу, пов'язано зі специфікою методів перевірки фактичних даних, що застосовуються при її проведенні.

Також, у ряді випадків при проведенні слідчого експерименту можуть бути присутніми усі обвинувачені чи свідки, тоді як при перевірці показань на місці це недопустимо [6, с. 10]. На нашу думку, це пов'язано, в першу чергу, з можливістю здійснення сугестивного впливу на окремих осіб, та, в свою чергу, на результат. Крім того, при перевірці показань на місці обстановка фіксується зі слів особи, з якою проводять його, а при проведенні слідчого експерименту обстановка фіксується у тому вигляді, в якому застає та спостерігає її слідчий.

Відмінність між слідчим експериментом і перевіркою показань на місці має прояв при фіксації перебігу та результатів цих слідчих дій. У протоколі слідчого експерименту фіксується організаційно-механічна сторона слідчої дії (характер та послідовність дій, повторюваність дослідних дій тощо). У протоколі перевірки показань на місці головна увага приділяється оточуючій обстановці, орієнтировці

на місцевості, уточненню обставин справи, особливостям поведінки особи, характеру її дій тощо [19, с. 8].

Таким чином, слідчий експеримент відрізняється від перевірки показань на місці істотними ознаками, метою, завданнями, методами вилучення доказової інформації, що досить обґрунтовано підкреслює самостійний характер слідчого експерименту. Порівняльний аналіз свідчить про те, що слідчий експеримент становить самостійну слідчу дію із властивою їй пізнавальною і процесуальною природою. Розуміння сутності, умов застосування, визначення місця слідчого експерименту має суттєве методичне значення та сприятиме правильній організації його проведення, що, у свою чергу, дозволить більш чітко уявити структуру процесу криміналістичної діяльності по розкриттю та розслідуванню злочинів.

Список використаних джерел

1. *Власенко, Н. В.* Сущность и тактика проверки показаний на месте [Текст] / Н. В. Власенко, В. В. Степанов. — М. : Юрлитинформ, 2004. — 160 с.
2. *Гаврилин, Ю. В.* Следственные действия [Текст] : [учеб. пособ.] / Ю. В. Гаврилин, А. В. Победкин, В. Н. Яшин. — М. : МосУ МВД России, Книжный мир, 2006. — 187 с.
3. *Белоусов, В. И.* Проверка показаний на месте в ходе предварительного расследования [Текст] / В. И. Белоусов, А. И. Натура. — М. : Юрлитинформ, 2006. — 144 с.
4. *Чуфаровский, Ю. В.* Юридическая психология [Текст] : [учебн.] для высших юридических учебных заведений / Ю. В. Чуфаровский. — М. : МЦУПЛ, 1999. — 464 с.
5. *Шейфер, С. А.* Познавательное значение следственных действий и их система [Текст] / С. А. Шейфер // Вопросы борьбы с преступностью. — М., 1972. — Вып. 15. — 178 с.
6. *Соя-Серко, Л. А.* Проверка показаний на месте [Текст] : [метод. пособ.] / Л. А. Соя-Серко ; отв. ред. А. Р. Ратинов / Прокуратура СССР ; Всесоюзный ин-т по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, — М. : [Б.и.], 1966. — 72 с.
7. *Белкин, Р. С.* Экспериментальный метод исследования в советском уголовном процессе и криминалистике [Текст] : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра юрид. наук / Р. С. Белкин. — М., 1961. — 22 с.
8. *Гуковская, Н. И.* Право суда на производство следственного эксперимента [Текст] / Н. И. Гуковская // Советская юстиция. — 1958. — № 4. — С. 35–37.
9. *Белкин, Р. С.* Теория и практика следственного эксперимента [Текст] / Р. С. Белкин. — М. : ВШ МВД СССР, 1959. — 171 с.
10. *Шепітько, В. Ю.* Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) [Текст] / В. Ю. Шепітько ; за ред. В. Я. Тація. — Х. : Право, 2001. — 560 с.
11. *Белкин, Р. С.* Проверка и уточнение показаний на месте: Лекции [Текст] / Р. С. Белкин. — М. : Изд-во ВШ МВД РСФСР, 1961. — 25 с.
12. *Белкин, Р. С.* Процессуальные и тактические основы выхода на место с обвиняемым, потерпевшим, свидетелем [Текст] / Р. С. Белкин // Вопросы советской криминалистики (Рефераты всесоюзного научного совещания по криминалистике). — Алма-Ата, 1959. — 129 с.
13. *Салтевский, М. В.* Тактические основы организации и производства следственных действий для получения информации из сложных источников люди-вещи [Текст] / М. В. Салтевский // Специализированный курс криминалистики : [учебн.]. — К. : НИИРПО Киевской высшей школы МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1987. — 644 с.
14. *Белкин, Р. С.* Эксперимент в уголовном судопроизводстве [Текст] / Р. С. Белкин, А. Р. Белкин. — М. : ИНФРА-М — НОРМА, 1997. — 160 с.
15. *Лузгин, И. М.* Методологические проблемы расследования [Текст] / И. М. Лузгин. — М. : Юридическая литература, 1973. — 167 с.
16. *Уваров, В. Н.* Проверка показаний на месте [Текст] / В. Н. Уваров. — М. : Изд-во ВЮЗИ, 1982. — 67 с.
17. *Васильев, А. Н.* Воспроизведение показаний на месте при расследовании преступлений [Текст] / А. Н. Васильев, С. С. Степичев. — М. : Госюриздат, 1959. — 47с.
18. *Гуковская, Н. И.* Следственный эксперимент [Текст] / Н. И. Гуковская. — М. : Юридическая литература, 1958. — 96 с.

19. Хлынцов, М. Н. Проверка показаний на месте [Текст] / М. Н. Хлынцов ; под ред. Д. П. Рассейкина. — Саратов : Саратовский юрид. ин-т, 1971. — 240 с.

Надійшла до редакції 29.02.2012

Чернецкий О. К., Реуцкий А. В. Особенности разграничения следственного эксперимента и проверки показаний на месте

Посвящена наиболее важным вопросам следственного эксперимента в уголовном судопроизводстве. Уголовно-процессуальный кодекс Украины не регламентирует проведение следственного эксперимента и проверки показаний на месте как отдельные следственные действия. Рассмотрена самостоятельность следственного эксперимента в системе следственных действий и его отличие от проверки показаний на месте.

Ключевые слова: следственный эксперимент, следственное действие, проверка показаний на месте.

Chernetskiyi, O. K.; Reutskiy, A. V. Features of Differentiating Investigation Experiment and Verifications of Testimonies on a Place

The article is devoted the most essential questions of investigation experiment in a criminal trial. The criminal-procressually code of Ukraine is not regulated by the lead through of investigation experiment and verification of testimonies in place as a separate consequence action. In the article independence of investigation experiment in the system of consequence actions and his difference is considered from verification of testimonies in place.

Key words: investigation experiment, investigation action, verification of testimonies in place.

